

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Η ΔΙΚΑΙΑ ΚΟΥΠΑ

γνώμες - κρίσεις - άπορίες
έξηγήσεις - παρεξηγήσεις κ.ά.

ΑΘΗΝΑ
1 9 8 4

Η ΔΙΚΑΙΑ ΚΟΥΠΑ

Πήλινο δοχείο από κοκκινόχωμα ἢ
ἀσπρόχωμα, μέγεθος συνηθισμένο:
στόμιο διάμετρο 7
βάση διάμετρο 6
ῦψος 9

Μία γραμμὴ χαραγμένη μέσα κάτω
ἀπὸ τὸ στόμιο
στή μέση τῆς κούπας προεξοχή
στή βάση τῆς προεξοχῆς 2 τρύπες
ἀντικρυστές
ἐπίσης κάτω ἀπ' τὴν βάση μιά τρύπα
ρίχνεις νερό ἢ κρασί ὡς τὴν χαραγμένην
μέσα γραμμὴν καὶ τὸ κρατᾶ, λίγες στάλες
ἂν πέσουν περισσότερες ἀδειάζει.

Ἦταν πῶς ἦταν ἐπίσημο μέτρο τῶν
Φράγκων — καὶ εἶναι ὑπολογισμένη
πίεση.

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Η ΔΙΚΑΙΑ ΚΟΥΠΑ
γνώμες - κρίσεις - άπορίες
έξηγήσεις - παρεξηγήσεις κ.ά.

Η ΔΙΚΑΙΑ ΚΟΥΠΑ
γνώμες - κρίσεις - άπορίες
έξηγήσεις - παρεξηγήσεις κ.ά.

ΑΘΗΝΑ

1984

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Η ΔΙΚΑΙΑ ΚΟΥΠΑ

γνώμες - κρίσεις - άπορίες
έξηγήσεις - παρεξηγήσεις κ.ά.

ΑΘΗΝΑ
1 9 8 4

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΤΕΧΝΗ

Μέ τόν όρισμό αυτόν έτοιμάζεις ν' αντικρίσεις άδειο μουσαμά κανένα βάθρο μαρμαρένιο χωρίς άγαλμα. "Όσοι όμως καλλιτέχνες τήν παραδέχτηκαν γέμισαν τίς έκθέσεις σχήματα, ύλικά χωρίς συνάρτηση, κρεμοῦν κι έναν τίτλο άσυνάρτητο για περισσότερη άσυναρτησία.

Κάθε τέχνη βέβαια είναι ΚΑΙ άφαίρεση. 'Ο προϊστορικός άνθρωπος στίς σπηλιές όπου χάραζε ανθρώπια, θηρία, έκανε άφαίρεση. 'Αλλά ΚΑΙ πρόσθεση, μέ τή λογική και μέ τήν επιθυμία νά κατανοήσουν κι άλλοι τό θέμα.

Οί άφηρημένοι σύγχρονοι δέχονται νά μείνει άκατανόητο αυτό πού ζωγράφισαν, μέ τίτλο πού αύξάνει μάλιστα τήν άκατανοησία. "Όμως άκατανοησία και άγνοια ύπάρχουν άφθονες, από πρίν σ' όλες τίς έποχές και σ' όλες τίς κοινωνίες. 'Ο καλλιτέχνης πές πώς ρίχνει άλάτι στή θάλασσα — κρίμα τόσος κόπος...

'Από τίς άρχές του αιώνα περίπου σχολές, έμποροι τέχνης, μάλιστα στό Παρίσι, κέντρο τέχνης έμπορικό, είχαν σπεύσει 'Αμερικάνοι πάμπλουτοι και φιλότεχνοι ένθαρρύνανε και πληρώνανε τήν άσυνάρτητη τέχνη —τήν αντιπροσωπεύουν μάλιστα— για νά γεμίσουνε τά μουσεια τους. Είχαν κυκλώσει και τόν Πικασσό. 'Η φλογερή άσυγκράτητη ζωγραφική του πνοή σύνθεσε τότε και τήν GUERNICA — έργο ξένο πρós τήν τραγωδία τής 'Ισπανίας του '36, ξένο πρós τό μαρτυρικό λαό της. Ποιούς συγκίνησε; "Όμως ό τυχερός πάντα Πικασσό πρόλαβε πρίν πεθάνει και δήλωσε «οί ζωγράφοι πρέπει νά γίνομε σάν όλους τούς ανθρώπους...». Μιά σελίδα δέ φτάνει ούτε πολλές σελίδες για νά παρακολουθήσει πώς ό γίγαντας Πικασσό έφτασε νά πει τέτοια λόγια άπλά.— Μά και ζωγραφικά τά έπαλήθευσε και ανάμεσα σέ άλλα τελευταία ζωγράφισε «ΤΟ ΒΩΒΕΝΑΡΓΚ ΥΠΟ ΒΡΟΧΗ»* πού είναι τό «ΒΩΒΕΝΑΡΓΚ ΥΠΟ ΒΡΟΧΗ» άλλο τίποτα.

* 'Απόκομμα από περιοδικό τής έποχής.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΑΝΕΛΗΣ

«Ἡ ζωγραφική τοῦ Ὀρέστη μᾶς εὐφραίνει» συχνά τό λέγαμε μετά τήν τελευταία του ἔκθεση. Ἐάν καί δέν ἔχω τίτλο γιά «κριτική» σημειώνω μερικές παρατηρήσεις.

Μέ μιά ματιά λοιπόν ἀμέσως εὐχαριστιέσαι τή σιγουριά σά νά μπαίνει σ' αὐτοκίνητο μέ ὁδηγό ἄριστο. Αὐτό βέβαια σημαίνει μαστοριά καί σύλληψη καθαρή. Εἶναι συνάμα αἰσθητές συγκινήσεις, αὐθαιρεσίες, ὄνειροπόληση τό ἐσωτερικό ἀπόθεμα πού καταλήγουν στό ἀπλό κοριτσίστικο χέρι, σ' ἓνα βραχάκι μέ τόν ἴσκιο του. Χωρίς ἐπίκτητες δεξιοτεχνίες ἄμεση ἡ σχέση μέ τό ζωντανό θέμα, τέλος-τέλος αὐτό πού ζητοῦμε: τήν ἀπόλαυση τῆς τέχνης. Δέν ξέρω ἂν αὐτά φαίνονται ἀφέλειες μά κι ἡ σοβαροφάνεια τῆς ἐπαγγελματικῆς κριτικῆς συχνά καταντᾶ γελοιογραφία.

Ἐπίσης θαυμάζω πώς εἶδε ὀλομέτωπα τά τραγικά θέματα τῆς ἐποχῆς μας. Κι ὅπως τά ζωγράφησε: δ' ἀγόρια πού κείτονται στό πεζοδρόμιο, τίς πείνες σπαραχτικά δοσμένες χωρίς μορφοσμούς, ξεπερνιέται τό στοιχεῖο τῆς «φρίκης».

Καί μέ τό φῶς πολλά δίνει. Μά καί τό ἀγνοεῖ. Καί στίς δύο περιπτώσεις ἡ γνωστή σιγουριά. Ὅσο γιά τούς ἐλαιῶνες θά γνωρίζονται γιά πάντα, μέ πρώτη ματιά ὅπως οἱ ἐλιές ἄς ποῦμε τῶν Καλαμῶν, οἱ τσακιστές.

Προσθέτω πόσο εἶναι ὁ λόγος του μεστός, καθαρός ἄμα γράφει γιά τήν τέχνη γενικά ἢ τήν δική.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΤΕΧΝΗ

Με τόν όοισμύ φίλου Ιταλικού
μορφασμά κανίον βύβρα παρρημεία
επλήττ' γνάσ' τήν πικροδύχτην αν γέμισα
υλικω χωρίς συνάρτηση, κροβικόν κίονα
περισσότερη άσημαντησία

ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΣΗ

Κάπου βρίσκω σημειωμένη μιά σύγκριση ανάμεσα στον ΠΑΝΣΕΛΗΝΟ του Πρωτάτου στον Άθω μέ τό ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΓΕΛΟ καί καταλήγω πώς αυτός ό Μ.Α. δηλαδή φαίνεται κατάλληλος μάλλον για άφισοκόλληση.

Αυτό μπορεί νά φαίνεται καί αυθάδεια λοιπόν εξηγώ πώς οί βυζαντινοί ζωγράφοι κι οί Άνατολίτες γενικά δέ συνεχίζανε στό έργο τους τή φύση, ώστε ό θεατής νά ξεγελιέται «θαρρείς πώς θά σοϋ μιλήσει», «σοϋ 'ρχεται νά δαγκάσεις τή ροδοκόκκινη γαλοπούλα». Η Άνατολή σφραγίζει πρόσωπα, σύνολα, τά βγάξει σαν έκμαγεΐα, οί πτυχές στά πέπλα, ό πόνος τής Παναγίας χωρίς μορφασμό, άπολιθωμένος για πάντα. "Οπως στην προκλασική Ελλάδα, Περσία κτλ. Τάχα έτσι καταλαβαινανε καλύτερα οί πιστοί; Πού τήν πληρώνανε. Εΐδηση δέν παίρνανε κι αυτοί. "Ομως ήταν άφορμή λ α τ ρ ε ί α ς, δέ μεσο- λαβούσανε «μεσάζοντες» αισθητικοί τής τάδε ή άλλης σχολής — οί ζωγράφοι ζωγραφίζανε μέ κανόνες δέν τούς άπασχολούσε πώς ν' άρέσουνε. Στίς έκκλησίες ώς τώρα μ' ένα κερι μέ μιά λαμπάδα καί πενταροδεκάρες παρακαλᾶ ό κοινός άνθρωπος νά συγχωρεθοϋν οί πεθαμένοι του, νά καρπίσουν τά χωράφια. Φέρνουνε στον ειδικό "Αγιο άσήμι ακριβό ή ψιλό-ψιλό νά μήν ψοφήσει τ' άρρωστο μουλάρι τους.

Άπειραχτα καί τ' άριστουργήματα ώς τά πίο μακρινά ξωκλήσια πριν τά μυριστοϋν αρχαιοκάπηλοι καί φιλότεχνοι.

Πάντως δέν πιστεύω πώς σήμερα ή τέχνη άπόχτησε μεγαλύτερη σημασία στη ζωή τῶν κοινῶν ανθρώπων.

ΥΠΕΡΤΙΜΗΜΕΝΟΙ

ΕΛΥΤΗΣ

Φιλέλληνας, γοητευμένος μέ τό Αίγαίο, μέ όνόματα κοριτσιῶν ὅπως γοητεύονται κι οί τουρίστες μά ή ποιητική μετάδοση τοῦ Αἰγαίου, τῶν κοριτσιῶν ἐπίσης τουριστική.

Χρησιμοποίησε συνάμα, φαίνεται τοῦ ἀρέσανε φράσεις, ἐπιφωνήματα τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας μά ὁ ἴδιος ἐξηγεῖ τήν ἀπόσταση καί τήν ἀντίθεσή του μάλιστα, βεβαιώνοντας πώς εἶναι «ἀπαλλαγμένος» ὁ ἴδιος ἀπό «θρησκευτικότητα». Δηλαδή μᾶς προσφέρει μιά μάρκα γνωστή σώματα γιά καλοριφέρ δέ διαθέτει ὅμως οὔτε καζάνι οὔτε πετρέλαιο — λοιπόν κρυώνομε.

Αὐτά δέν πιστεύω πώς εἶναι συνειδητά ὑπολογισμένα γιά βραβεῖα π.χ. γιά Νόμπελ. Ὅμως ὁ δρόμος πρὸς τά ἐκεῖ περνᾶ πολύ κοντά. Πολλοί βρίσκονται πρόθυμοι νά διευκολύνουν τίς ἀπαραίτητες διαδικασίες — κριτικοί, δημοσιογράφοι πιστεύοντας πώς ἔτσι δοξάζεται ή πατρίδα μας ἀφοῦ βραβεύουνε Σουηδοί.

Κι ἅμα πάρεις πιά τό Νόμπελ δέν ἀποκλείεται καμιά ἔκδοση «ΑΝΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ».

Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΚΟΥΝ

Ὁ τίτλος αὐτός στό «ΒΗΜΑ» κάποιας Κυριακῆς τοῦ Ἀπρίλη '83 μᾶς πληροφόρησε πώς ὁ Κούν ἔγραψε καί ποιήματα, ὅπως μᾶς πληροφοροῦσαν πόσα τσιγάρα κάπνισε πόσα δέν κάπνισε.

Στή συνέντευξη αυτή δίνει και βιογραφικά του στοιχεία ο ίδιος: «Ροβέρτειος Σχολή, μιλούσαμε αγγλικά με τους φίλους μας κτλ». Δηλαδή αυτοσυστήνεται: «Είμαι άλλοδαπός, μου άρεσε ο τόπος — είχα και συγγενείς έδω, μου άρέσει και τό θέατρο» λοιπόν άνοιξε Σχολή και θέατρο. Για δάσκαλος ή έπιμονή του μέγα προτέρημα μά για νά γίνει τό κεφαλαίο τό Δ και νά σέ λέν «ο Δάσκαλος» ή προσφορά του συζητήσιμη.

Τόν γοήτευσε π.χ. ο Καραγκιόζης μας όπως κι άλλους έπισκέπτες διδάσκει λοιπόν ρόλους πηδηχτούς σκυφτούς σά φιγοϋρες. Άρθρωση και φωνή έπίσης άσχετη μέ τή γλώσσα μας, δική του, τελικά γίνεται μανιέρα, τή διδάσκει κι αυτή.

Η φήμη του έξάλλου φούντωσε μπρός σέ άκροατήρια ξενόγλωσσα πού χρειάζονται θέαμα κατάπληξη, τούς παίζει Άριστοφάνη παρουσιάζει ύπερφυσικούς φαλλούς κουνιούνται και μέ λαστιχάκια, ο λυρισμός του Άριστοφάνη πουθενά — ζημιά του Άριστοφάνη και δική μας.

Δέν είχε τύχει φαίνεται σέ παρέες μέ κοινούς ρωμιούς πού ξεστομίζουν και τά «ώμά και τά ξεσκέπαστα» — έτσι τάλεγε ένας πρόσφυγας, χωρίς σιωπές πρίν και ύστερα για νά τονιστοϋνε, ανακατωμένα μέ κάθε άλλη φράση.

Στήν άρχαία τραγωδία οί γυναικειοί ρόλοι μάλιστα Κλυταιμνύστρες, Ηλέκτρες πάνε κι έρχονται σά θυμωμένες φεμινίστριες.

Τά σύγχρονα έργα «ΤΑΒΛΙ» «ΠΑΝΗΓΥΡΙ» διαλεγμένα ίσως και γραμμένα ώστε νά θυμίζουνε άμερικάνικες καταστάσεις, «προβλήματα» συζυγικά, μίση καταπιεσμένα έκφρασμένα μέ τέλειο άγγλοσαξωνικό αυτοέλεγχο. Μās πλασάρισε αρκετά τέτοια.

Για τήν υπερτίμηση εϋθύνεται βέβαια κι ή έπίσημη έλληνική ξενομανία, οϋτε τό γείτονά μας τό Λυκαβηττό δέν παραχωροϋνε σέ ντόπιο θίασο αν δέν έχει πρώτα «έμφανιστεί στό έξωτερικό».

Όχι πώς κάθε δικός μας σκηνοθέτης, θεατρώνης είναι άσυζήτητα καλύτερος. Όμως έπιδοτημένος δέν είναι κι αν είναι

οί ἄλλοι τόν πολεμοῦνε μέ κάθε μέσο, δηλαδή ὑγιέστερη κατάσταση.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Ἐπ' τούς πίο ὑπερτιμημένους στά «σοβαρά» του μάλιστα βιβλία, π.χ. «ΑΣΚΗΤΙΚΗ» — μετάφραση τοῦ MERLIE: «ASCENSE» — λέξη ἐξαρχῆς σέ λίγους γνωστή στό δικό μας καί ξένο κοινό - ἂν τή βάλεις ὅμως τίτλο καί τήν κάνεις βιβλίο κάτι ξέρεις — ὑποτίθεται — γιά ὅσους ἀσκητέψανε κάποτε στήν ἔρημο τῆς κοντινῆς καί τῆς πίο βαθιάς Ἐνατολῆς καί πῶς εἶναι γραμμένος ὁ βίος τους.

Νά ταξιδεύεις ὅπου σοῦ κάνει κέφι μ' ἕνα σακουλάκι βραστές φακές εἶναι μεταμφίεση ἀποκριάτικη.

Ἡ Γαλάτεια κράτησε τό ἐπώνυμό του μά τόν εἶχε κρίνει σωστά. Ἐγραψε τό βιβλίο «ΑΝΘΡΩΠΟΙ καί ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΙ». Χωρίς εἰρωνεῖες ἢ ἐξυπνάδες. Μά τ'ἔγραψε σά μυθιστόρημα. Τό ἱστόρημα, ἡ ἀφήγηση τῆς πραγματικότητας χωρίς φιλολογία ἦτανε τότε ἄγνωστο εἶδος. Μέ ἀπελπισμένη εὐαισθησία ἀναφέρεται στήν τόσο κακότεχνη κωμωδία — σά μικρό παιδί ζητᾷ νά πάει πίσω στους δικούς της, στό πατρικό της. Δέν ξεχνῶ τί ζωντανό γνήσιο πλάσμα φαινότανε σ' ἐκεῖνο τό διαμέρισμα τῆς ὁδοῦ Ἐλωπεκῆς πού τῆς εἶχαν ἀναθέσει τό νοικοκυριό. Κι ὁ Αὐγέρης νά τή μαλώνει ἂν ἔκανε κανένα λάθος στά ρέστα ὅταν γύριζε ἀπ' τά ψώνια.

Σέ ἄλλο ἔργο του «Ο ΖΟΡΜΠΑΣ» ὁ Καζαντζάκης θέλει νά ἐκφράσει τή χαρά τῆς ζωῆς. Καθόλου πειστικός, ξένος πρὸς τόν τρόπο πού ἐκφράζονται κέφια, χαρές ἐδῶ.

Οἱ συγγενεῖς τοῦ πραγματικοῦ Ζορμπᾶ στείλανε ἀπ' τήν Θεσσαλονίκη διαμαρτυρία φιλική μά ἔντονη: «Δέν ἦταν ἔτσι ὁ πατέρας, ὁ ἀδελφός μας».

Προσθέτω: εἶναι χαρακτηριστική του ἐπιτυχία ἡ «Μαντάμ Ὀρτάνς»...

ΑΦΟΡΜΗ μιά συνέντευξη — «ΤΑ ΝΕΑ» Δεκ. '83 — πού τιμᾶ τό δημοσιογράφο ΠΗΛΙΧΟ μέ τό ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ ὅπου δέν προβάλλεται ὁ Πηλιχός μά ὁ Στρατῆς Δούκας λίγες μέρες πρίν πεθάνει.

Ὁ Σ.Δ. ἀξιολόγησε τά συγγραφικά του ἔργα κι ἀνάφερε τήν «Ἱστορία ἑνός Αἰχμαλώτου» ὡς κυριότερο — τόν ἐπαίνεσε κι ὁ Βενέζης: «ἐσύ δέν ἔκανες αἰχμάλωτος κι ἔγραψες καλύτερο βιβλίο ἀπό μένα πού ἔκανα».

Μά ὁ «Αἰχμάλωτος» τοῦ Στρατῆ πέρασε ἀπ' τά χέρια τοῦ ΓΑΝΙΑΡΗ πρίν τυπωθεῖ, αὐτός ἤξερε τή γραφή τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ξεκαθάρισε «φιλολογίες» καί πολυλογία.

Κι ὁ ἔπαινος τοῦ Βενέζη σωστός γιατί στό «ΝΟΥΜΕΡΟ» ξεπέρασε τόν ἑαυτό του ἰστόρησε τήν αἰχμαλωσία — τεκμήριο αὐθεντικό.

Τά κατοπινά βιβλία τοῦ Στρατῆ «Τά εἰς ἑαυτόν» π.χ. προσφέρουνε σοβαροφάνεια μά ὁ ἀναγνώστης ἀμφιβάλλω ἂν θά συγκρατήσῃ μηνύματα, νοήματα οὐσιαστικά.

Καί τοῦ Ἡλία Βενέζη ὁ ρομαντισμός στήν «ΑΙΟΛΙΚΗ ΓΗ» καί σέ ἄλλα πρόσωπα, περιστατικά μένουν θολά.

Ὡστόσο κι οἱ δύο Μικρασιάτες αὐτοί ἂν καί δέ μοιάζουνε συναμεταξύ τους διατηροῦνε τήν ἀξία τους σά μάρτυρες μιᾶς τραγικῆς συμφορᾶς πού δέν ξεγελαστήκανε μέ πρότυπα ἔξω ἀπ' τήν πραγματικότητα δική τους καί δική μας. Ὅση φήμη γνώρισαν ὅση διατηροῦνε ὡς τώρα τούς ἀνήκει.

ΕΝΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΟΥ

Πολλοί πιά ἔχομε πάρε-δῶσε μέ τυπογραφεία, ἔχομε δικούς μας τυπογράφους ὅπως ἔχομε δικούς μας γαλατάδες, τούς πᾶς χειρόγραφα, συζητᾶς τιμές, κάνεις συμφωνία.

Φέρνεις τέλος χειρόγραφα παίρνεις δοκίμια, βλέπεις διορθώσεις, τίποτα δέ γίνεται βιαστικά - προθεσμίες ἀναβολές, σούρχεται ν' ἀλλάξεις τά στοιχεῖα - ὑπομονή διαθέτει περισσότερο κι ὁ πελάτης κι ὁ τυπογράφος.

Εἴμαστε σέ περιοχὴ «ἐκτός τουρισμοῦ» ἐπιγραφές «μπουτίκ» «σνακ—μπαρ» πουθενά - περπατῶ καί τ' αὐτιά μου ἀποροῦνε γιατί ναί μέν ὁ Μεγαλέξανδρος ἔφτασε τήν ἑλληνική γλώσσα ὡς τήν Ἰνδία, δοξάστηκε ἀλλά μόνο σέ περιορισμένες ζῶνες τῆς πρωτεύουσας, πρὸς Ὀμόνοια καί νοτιοδυτικά μιλιέται γλώσσα ἑλληνική, λόγια, ἦχος, χειρονομίες, νοήματα, ὅλα τῶν ἰθαγενῶν φυσικά, σωστά - Καί ἰδιωματικά: πίσω ἀπό τυριά καί γαλατερά προϊόντα ἠπειρώτικα, παρακεῖ μπρός σέ κρεμασμένα σουντζούκια παστουρμάδες ἀκοῦς μέχρι Καππαδοκίας ἑλληνοτούρκικα.

Καί παντοῦ μιλοῦνε, τηλεφωνοῦνε, συζητοῦνε, καυγαδίζουνε σά νά ξέρουνε πῶς ὅ,τι λένε ἀξίζει ν' ἀκουστεῖ, νά προσέξει κι ὁ περαστικός.

Κοντά στήν ἀγορά ἡ φασαρία κορυφωμένη - ὥστόσο πιστεύω πῶς τό κλίμα στήν ὁδὸ Ἀθηνᾶς εἶναι πιο σχετικό μέ τήν Ἀθηνᾶ ὅταν ἦταν στίς καλές της, ἡ ὁδὸς Σωκράτους μέ τό Σωκράτη παρά ὁ Πίνδαρος, ὁ Ἡρόδοτος ἐκεῖ στό Κολωνάκι.

Παντοῦ στρίμωξη μεγάλη, κάθε πεζοδρόμιο είναι και βιτρίνα, περνᾷς ἀγγίζεις, μυρίζεις, μπορείς και δοκιμάζεις κατ' εὐθείαν ἀπό ἀνοιχτό τσουβάλι, ἀπό κοφίνι, τενεκέ, βαρέλι — ὅλα ξέσκεπα, ὅλα ἐπί τόπου δοκιμάζονται ὡς και παντόφλες.

“Ένα μαγαζάκι πού ἔχει φάρδος ὅσο ἡ μονόφυλλη πόρτα του σέ πιάνει ἀπ' τή μύτη, στριμωγμένα μέσα σακούλες, ματσάκια μέ κάθε εἶδος βοτάνι ἀρωματικό, φλισκούνι, φασκόμηλο, ρίγανη, δυόσμο, ἀρμπαρόριζα - διάβαζε και μύριζε - σοῦ λένε και ὀνόματα βουνίσια «τσάι τοῦ Παρνασσοῦ» «τοῦ Ταῦγέτου». Χώρια λιβάνια για θυμίαμα ἀπό τή μακρινή ἸΑνατολή τά θρυμματίζουνε καθένα μέ τό σκερπάνι του ἰδιαίτερο.

Μέσα στή στρίμωξη πλησιάζει μουγκρίζοντας μέ κομμένη ταχύτητα κάποιο θηρίο φορτηγό ἀπό κείνα πού ταξιδεύουνε μερόνυχτα εἶναι και ψυγεῖα, ἐδῶ φράζει και δρόμους και οὐρανό, λές «πού πάει αὐτός;...» μιά τιμονιά στρίβει, δύο ρόδες του καβαλήσανε τό πεζοδρόμιο «θά τά πάρει σβάρνα ὅλα...» στό παρατρίχα πατᾶ γκάζι ἔρχεται μπρός ὀλόσωμο, στό παρατρίχα πάλι μιά πίσω χώνεται στήν πάροδο μέ τήν ὀπισθεν - χώρεσε - θές νά φωνάξεις ζήτω - ἕνα κεφάλι ἀγριωπό, ἀξούριστο, σκύβει ὄξω, χαμογελᾷ, βλαστημᾷ. Εὐτυχῶς ἀστυνομία πουθενά.

Σέ κάτι στοές παράμερες στέκουνε σκόρπιες κάτι «κοινές» περασμένες στήν ἡλικία, μέ πρόσωπο σοβαρό, εἶναι ὑπεύθυνο τό ἐπάγγελμα τῆς «δηλωμένης», πολύ ἀλλιώτικα τά κόλπα τῆς ἀδήλωτης. Και μέ λόγια λίγα: «πόσο;» «τόσο». Και τά μάτια παίζουνε ἀδιάκοπα ὑπάρχει και «Τμῆμα Ἰθῶν», κράτηση, ἐξέταση γιατροῦ. Αὐτές ὥστόσο οὔτε σπέρτα πουλοῦνε, οὔτε λιβάνι, φανερό τό ἐπάγγελμα μέ τήν ἀνάποδη ἀξιοπρέπειά του — ποιόν νά γελάσουνε...

Φτάσαμε τώρα σ' ἕνα κτίριο μεγάλο, εἶναι ὠραῖο μά ὁ δρόμος στενός δέν ὑπάρχει τρόπος νά τό δεῖς ὀλόκληρό.- Γνωρίζεται ἀπ' τίς ἐπιγραφές, πλῆθος τά τυπογραφεία πού

στεγάζει και τά παραπλήσια τσιγκογραφεΐα, βιβλιοδετεΐα κτλ. Κάτι τέτοιοι ὄγκοι ἔχουν σχηματιστεΐ καμιά φορά σέ βαθιά νερά τῆς θάλασσας μέσα βολάζουν ψάρια μεγάλα και μικρά διάφορα εΐδη, καθένα στήν τρύπα του, κανονικά συναμετάξυ τους τά μεγάλα τρῶνε τά μικρά ὁμως και κεΐ κι ἐδῶ καθένα ἔχει τήν τρύπα του βολεύεται.

Τό πᾶνε κι ἔλα ἐδῶ ἀδιάκοπο πρός τό μεσημέρι κορώνει βραδάκι κόβεται σάν κάτι ἀγέρηδες.

Μηχανές κάθε μιά μέ τό μούγκρισμά της σέ κάθε ὄροφο, σέ κάθε ἐπιχείρηση κατά τίς δουλειές, πότε-πότε ἀκούγεται στους διαδρόμους κανένα μάλωμα, κανένα πείραγμα — εΐμαστε σέ βιοτεχνικό ἐπίπεδο, λίγο χασομέρι δεχτό. Συχνά τ' ἀφεντικό δίνει πρῶτος τό παράδειγμα, ἐγκαρδιότητα ἔτοιμη και γιά τόν ἀσήμαντο ἐπισκέπτη: «ὦ! καλῶς τόν κύριο Πρόεδρο» - τί προεδρεύει ἄγνωστο - «δάσκαλε πῶς ἦταν και μᾶς θυμήθηκες...» οὔτε κι αὐτός εΐναι δάσκαλος, ἤθελε νά τυπώσει ἐπισκεπτήρια και νά γραφεΐ «κάτωθεν: μεταφραστής τοῦ Ντάντε». — Ἐνας πολύ σοβαρός ἀκουμπᾶ στόν τοῖχο και ἀναγγέλλει «τ' ἀπομνημονεύματά μου φτάσανε χίλιες διακόσιες σελίδες...». Τέτοιοι ἀρκετοί πού δέν εΐναι τρελοί δέν εΐναι και μέ τά καλά τους, πρός τό μεσημέρι περνοῦνε - εΐπαμε - βρίσκει ἀφορμή σταματᾶ και τό πιεστήριο — προσφέρεται πότε-πότε και οὔζάκι.

Ἄμα συζητοῦνε γιά δουλειά τίποτα δέ σταματᾶ, καμιά παρεμβολή «σχῆμα τόσο × τόσο» «80 γραμμαρίων» «στοιχεΐα» «βιβλιοδεσία τόσο» «δέν κάνει πίο φτηνά;».

Ἐνας ἀπ' τούς νέους μόλις τελείωσε τό στρατιωτικό του πούλησε κάποιο οἰκοπεδάκι ἀγόρασε μέ δόσεις πιεστήριο. — Πετιέται στό σκαλοπάτι, λαδώνει, σκουπίζει ἀδιάκοπα, ρυθμίζει, σκουπίζει τά χέρια του μέ στουπί, μουντζουρώνεται, ξανασκουπίζεται.

Περνᾶ πότε-πότε κι ὁ βιβλιοδέτης μέ ἄσπρη μπλούζα σά γιατρός - ἀχρειαστος - . Πότε-πότε κλώτσᾶ τήν πόρτα κι ὁ

χαμάλης φορτωμένος δεσμίδες, άσήκωτο βαρύ τό χαρτί τό κεφάλι του άκουμπά στό στήθος του, βρίσκει λίγο τόπο άδειανό μπρός στην πόρτα, τρυπώνει, στρίβει στό πλάι, βροντά χάμω τό φορτείο του - σεισμός - ξαφνιάζονται όλοι, τόν βρίζουνε, αυτός τινάζει τά τριχωτά του μπράτσα, γελά σαν κουτός γίγας.—

Καί πιά ό καφετζής περνά μέ δίσκους θυμίζει μόνο μέ την παρουσία του καφέδες, λεμονάδες - δέ λέει τίποτα, τόν φωνάζουνε άπαντά - δέν άπαντά, σημειώνει στό κεφάλι του ή σέ μπλοκάκι, τίποτα δέν ξεχνά. Στο ισόγειο ή βόλτα τελειώνει, βγαίνει άπ' την τρύπα του ό συνεταϊρος, συνεννοοϋνται όπως 2 μερμήγκια πού έχουνε δουλειά βιαστική πάλι άμέσως χωρίζουνε δόθηκαν οί παραγγελίες οί πελάτες σημειωμένοι στό μπλοκάκι «καλοπληρωτήδες—κακοπληρωτήδες». 'Υπάρχουν και μερικοί σελέμηδες.

Αυτός είναι ό κόσμος του τυπογραφείου μας.

'Αναδημοσιευμένο άπ' τό περιοδικό «ΣΤΑΘΜΟΙ» του συναδέλφου λογοτέχνη και φίλου Γ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ

΄Αλέκο Τζώνη και Καναδέζα συμβία σου.

Μοῦ ζήτησες μίαν ἐτικέτα, σοῦ τήν ἔγραψα, εἶναι καί αὐτοκόλλητη.

Σημειῶνω ἐδῶ μερικές νεοελληνικές ιδιότητες πιστεύω ἀπαντοῦν ὅσο μπορούσα πιά προσεχτικά σέ ὅ,τι ζήτησες.

Θυμός, χαρές φουντώνουν, ξεθυμαίνουν εὔκολα. Δέν εἶναι γνώρισμα συνηθισμένο ἢ ἐπίδοση. Μέ τίς σκληρές δοκιμασίες πού περνοῦνε πολέμους, εἰσβολές, ὑπάρχει κι ἓνα σημαντικό ἀπόθεμα ὑπομονῆς.

΄Η θλίψη διαρκεῖ - ὄχι κατάθλιψη ἐπειδή διατηρεῖται τό ποιητικό στοιχεῖο ζωντανό πού εἶναι στοιχεῖο ζωῆς. Πολύ ἀνεπτυγμένη στούς νεοέλληνες ἢ ἀναζήτηση κι ἢ προτίμηση γιά ὅ,τι βοηθᾷ τήν ἐπιβίωση. Θά πεῖς οἱ ἄνθρωποι ὅλοι τό ἔχουν. ΄Οχι στόν ἴδιο βαθμό.

΄Ακόμα κι οἱ διχόνοιες ἐξυπηρετήσανε τήν ἐπιβίωση, χωρίς ἀντιθέσεις, συγκρούσεις ἐσωτερικές μέ τέτοια ἱστορία ἐπί τόσα χρόνια θά εἶχαμε ξεκληρίσει μιά κι ἔξω. ΄Από δῶ καί μπρός νά δοῦμε τί γίνεται μέ «ξένες ἐπεμβάσεις».

Πρός τό παρόν φωτογραφίες οἰκογενειακές ἢ τῆς στιγμῆς νέοι, γέροι, γυναῖκες, ἄντρες κοινοί νεοέλληνες, ἀνώνυμοι ἔχουν ἐξαιρετική φωτογένεια. Σοῦ λένε «νά ἐδῶ εἶμαι, ζῶ» καί τό πρόσωπό τους ἀποχτᾷ κάποια πλαστικότητα - σπάνιος ὁ μορφασμός, σπάνια γέλια καί ὀρθάνοιχτα στόματα ὅπως π.χ.σέ ΄Αμερικάνους πού παίρνουν ΄Οσκαρ, ΄Αγγλίδες χειραφετημένες καί ξαπολυμένες γιά προεκλογική ἐξόρμηση.

Καί ἡ φτώχεια μας πάντα γνώριμη - τό εἶπε κι ὁ Ἡρόδοτος - πάλι μᾶς στενεύει, ἀνάποδα ὅμως: παθαίνει ὁ νεοέλληνας μεγάλες ζημιές μέ τήν καταναλωτική μας κοινωνία, πιά εὐκόλα παρά ποτέ ἀγοράζει τιποτένια πράματα, ὑποτιμᾷ ὅ,τι δικό του. Ἄγνωστο ποῦ θά φτάσει αὐτό — ἡ συμφωνία μας δέν πρόβλεψε καί προφητεῖες.

Σημειώνοντας μιάν ιδιότητα προβάλλει ἀμέσως κι ἡ ἀντίθετη, διαλεκτικός ὁ νεοελληνικός τρόπος ζωῆς, ρευστός, τά ρεύματα πρὸς τά πάνω πρὸς τά κάτω ἄστατα καί βίαια.

Στόν ἑλληνισμό ἔξω ἀπ' τήν Ἑλλάδα ἡ συνείδηση τῆς συνέχειας, τῆς διάρκειας ἡ σημασία τῆς Κοινότητος ἦταν πολύ ἀνεπτυγμένη.

Τόν κίνδυνο τόν ὑπολογίζει, ἔχει τό ἔνστικτο τῆς ἐπιβίωσης τό εἶπαμε μά εἶναι καί μοιρολάτρης. Βασίζεται καί στήν πονηριά του μήπως ξεγελάσει τή μοίρα ὅπως τό χωροφύλακα. Δέν εἶναι δειλός μά οὔτε ἥρωικός.— Πότε-πότε γίνεται καί ἥρωας. Κάτι φιλοδοξίες τῶν Δυτικῶν νά «ὑποτάξουν τή φύση» ν' ἀνεβοῦνε πρῶτοι σέ πιά ψηλή βουνοκορφή τοῦ εἶναι τέλεια ξένες. Τά πρωτεῖα δέν τά ζηλεύουν οὔτε στά θρανία τοῦ σχολείου.— Μοῦ φαίνεται πώς καί στό ποδόσφαιρο ἀγαποῦνε τή βουή, τίς ἀντεκλήσεις, τιμωρίες, ἐξορμήσεις στό γήπεδο σπάνια τήν τέχνη του.

Οἱ ἔρωτες κρυφοί καί φανεροί, ὀμαλοί καί ἀνώμαλοι δεχτοί διαφέρουνε κατά περιοχές. Πρὸ τουρισμοῦ ἡ λεγόμενη σήμερα «στέρηση» διατηροῦσε πιά ἀκέραια τίς ἱκανότητες, τίς ἀπολαύσεις. Τώρα ἔχουν πληθύνει μάλιστα σέ νησιά οἱ «συνοδοί» γιά τουρίστριες, Σουηδέζες πολλές καί γυναικοσυντήρητοι πολλοί.

Ξαναγυρίζοντας στήν ἐπιβίωση πιστεύω πώς ὁ δεσμός καί θεσμός οἰκογένεια δοκιμάστηκε, τιμήθηκε, τελικά εἶναι προ-

σφορά σέ θυσίες εἰς εἶδος καί εἰς χρῆμα πολλές φορές καί ἀπό ἀντίθετους συγγενεῖς.

Καί καταδότες καί συκοφάντες πολλοί, ἀμέτρητα κι αὐτονῶν τά θύματα μά ἢ κακία εἶναι τέλος-τέλος πῶ εὐκολη.

Φτάνομε τώρα καί μίαν ἰδιότητα πού τήν ὀσφραίνεσαι μᾶλλον παρά τή βλέπεις, γυναικεία πῶ συχνά μά κι ἀπό ἄντρες δέ λείπει τή λέω ἄ γ ι ο σ ὺ ν η. Χρειάζονται πότε-πότε τά μεγάλα λόγια. Τό ἐγώ τους σάν κάτι βολβοί κάτω ἀπ' τήν πέτρα φυτρωμένο χάριν τοῦ ἄλλου ὅποιος κι ἄν εἶναι δικός καί ξένος, μουσαφίρης, περαστικός κάτι νοσοκόμες κακοπληρωμένες, δασκάλες σέ μακρινά χωριά το «ἐγώ» δέν φαίνεται καθώς καί ἄντρες δουλευτάδες, κουβαλητές, πολεμιστές πρῶτοι στήν ἔφοδο σκοτώνονται, πληγώνονται οὔτε σκέψη νά ζητήσουνε ἢ νά περιμένουνε προνόμια— τώρα βέβαια λιγοστοί τέτοιοι βολβοί.

Κοντά στ' ἄλλα οἱ Ἕλληνες ἀπό παλιά δέν εἶχαν ντροπή νά κλέψεις νά ξεγελάσεις ὅμως καί δίνουνε πρόθυμα, μοιράζουνε τό βρισκούμενο. Οἱ Ἄγγλοι σύμμαχοι σύνδεσμοι παραμερίζανε, στήν ὥρα τους τρώγανε τίς κονσέρβες, τά κρέατα καί τά ψάρια, οὔτε μπουκιά δέ δίνανε, αὐτονῶν πάει καί τό συστατικό «μοναχοφάος».

Τέλος στήν ἐπιβίωση συντέλεσε ἡ Ὁρθόδοξη θρησκεία κι ἐκκλησία ἢ δημοκράτισσα, οἰκιότητα, ἐπιείκεια μέ τούς πιστούς, κάθε μέρα ἑορτάζει Ἁγίους μικρούς καί μεγάλους καί πῶ μεγάλους, πολύ γνώριμους, ἀκοῦς παροιμίες «κι ὁ Ἅγιος θέλει φοβέρα» ἢ «μήν τάξεις τοῦ Ἁγίου κερὶ καί στό παιδί κουλούρι». Ψαλμωδία, λυρισμός, ἐντολές, ἁμαρτίες σέ ἀκατανόητη γλώσσα συναισθηματική ὅμως σέ ἀνθρώπινα μέτρα ἢ συννενόηση. Καί ψυχαγωγική. Ὅσες ἔχουνε βαρὺ πένθος δέν πᾶνε στήν ἐκκλησία.

...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...

Καθόλου δέ μοιάζει πίστη και άπιστία στην 'Ανατολή και στη Δύση.

Καί φτάνει ως εδώ. 'Αλέκο Τζώνη, δέν είναι και λίγα για σένα πού γυρεύεις να μάθεις έλληνικότητα γραμμένη σε χαρτί. Πηγες μέ Φουλμπράιτ ύποτροφία και την έπαθες, άμα θυμοῦμαι τί στροφές έπαιρνε τό μυαλό σου τί δέ σχεδιάζε τό χέρι σου...

...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...

...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...
...και οι ...

